

Григорій Ситник,
доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри національної безпеки НАДУ

Інституційно-цивілізаційна парадигма дослідження проблем та державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки

Запропонована інституційно-цивілізаційна парадигма дослідження проблем і державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки, яка передбачає комплексне використання діяльнісного, цивілізаційного, системно-синергетичного підходів та інституціонального аналізу як ключових напрямів розвитку методології державного управління національною безпекою.

Ключові слова: парадигми теорії безпеки, система національної безпеки, інституціоналізація соціально-правових інститутів національної безпеки.

It is offered the institutional and civilizational paradigm for research of problems and public administration aspects of national security providing. The proposed paradigm foresees the complex use of active, civilizational, system and synergetic approaches and institutional analysis as key directions for development of national security public administration's methodology.

Key words: security theories' paradigm, national security system, institutionalization of social and legal institutes of national security.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні десятиріччя ознаменувалися підвищенням інтересу до проблем міжнародної та національної безпеки, що зумовлено закономірностями та особливостями цивілізаційного розвитку і пов'язаними з ними політичними та соціально-економічними потрясіннями глобального характеру. Дослідження ж проблем безпеки ґрунтується на загальній теорії національної безпеки, методологічних засадах її забезпечення в політичній, економічній та інших сферах державного управління національною безпекою. Методологію дослідження проблем безпеки розробляли багато вітчизняних та іноземних учених, які заклали основи формування понятійно-категорійного апарату теорії, визначили об'єкти, цілі та завдання суб'єктів державного управління національною безпекою, напрями підвищення його ефективності [1-5]. Сформувалася загальнонаукова парадигма дослідження проблем та державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки, яку можна назвати класичною. В її основу покладено твердження, яке набуло обрисів канонічної дослідницької моделі: національна безпека є інтегральною характеристикою безпеки людини, безпеки суспільства та державної безпеки, а її оптимальний рівень залежить від дотримання в процесі державного управління деякої оптимальної комбінації змінних у трикутнику: "національні інтереси" - "небезпеки щодо їх реалізації" - "можливості дер-

жави". Тому політика національної безпеки формується з використанням результатів, отриманих за допомогою вказаної моделі, а її пріоритетом, як правило, є побудова системи національної безпеки, яка б гарантувала створення належних умов для підтримки бажаного рівня захищеності національних інтересів, забезпечення цілісності об'єктивно диференційованого суспільства, нейтралізацію небезпеки здатності держави відстоювати вказані інтереси. У цьому ж контексті розв'язуються й проблеми інституалізації соціально-політичних інститутів та забезпечення ефективності прогнозування, запобігання загрозам розвитку людини, суспільства і держави суб'єктами державного управління та їх нейтралізації.

Неупереджений аналіз дає змогу дійти висновку, що системи забезпечення національної безпеки провідних країн світу, побудовані згідно з описаною вище моделлю, є збалансованими та досконалими [6]. Про це, зокрема, свідчить не тільки якість, структурованість і несуперечливість нормативної бази їх функціонування, належна увага до створення відповідних інституційних структур, підготовки й укомплектування їх професіоналами високого рівня, вдосконалення методології визначення пріоритетів політики безпеки, процедур прийняття відповідних державно-управлінських рішень, а й економічні, політичні, воєнні та інформаційні можливості вказаних країн щодо реалізації зазначених пріоритетів. Водночас в інших країнах спроби побудувати аналогічні системи, які ґрунтуються на класичній парадигмі, є не досить продуктивними. Їх системи в кращому разі спроможні самостійно гарантувати лише асиметричний характер реалізації своїх життєво важливих національних інтересів або взагалі є декларативними. Тому практична реалізація інтересів таких країн значно залежить від впливів з боку провідних країн. Це свідчить про неуніверсальність класичної парадигми дослідження проблем та державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки. Більше того, незважаючи на те, що силовий вектор у боротьбі за реалізацію національних інтересів зміщується в площину політичного, економічного та інформаційного протистояння, після закінчення "холодної війни" світ не став більш передбачуваним, а навпаки, є більш конфліктним і агресивним, з явними тенденціями до застосування силових методів у врегулюванні конфліктних ситуацій. Так, з 1945 р. по 1990 р. було 300 війн (7 на рік) [5], а за останні 10 років ХХ ст. відбулося близько 150 війн і серйозних збройних конфліктів [6], тобто в середньому 15 на рік. Це пояснюється кількома принциповими причинами.

Так, руйнування біполярної системи трансформувало проблему прийняття будь-яких рішень у сфері національної безпеки із дво- у багатовимірну, тобто сьогодні ці умови, а отже, й оптимальне вирішення сукупності завдань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки, перебувають у деякому багатовимірному просторі, де все активніше проявляють себе інші

суб'єкти міжнародних відносин та суспільні процеси, які раніше тією чи іншою мірою були скоординовані біполярною системою. Іншими словами, раніше структурно-функціональна простота біполярної системи сприяла певному ступеню надійності та прогнозованій спрямованості аналізу міжнародної та національної безпеки. За її відсутності визначення національних інтересів та розробка ефективних стратегій, спрямованих на їх реалізацію, перетворилося у більш складну проблему. Це призводить до гострих дебатів про найбільш ефективну аналітичну основу - реалізм, конструктивізм, лібералізм тощо стосовно вибору концептуального підходу до забезпечення національної безпеки та вибору стратегії держави (наприклад активна участь у міжнародних справах, часткова відмова від такої участі або взагалі зосередження уваги виключно на "внутрішніх" проблемах).

Згадані проблеми необхідно розв'язувати з урахуванням того, що інтенсифікація глобалізаційних процесів породила низку додаткових проблем стратегічного порядку. Це, передусім, антагонізм несумісних між собою цінностей. Так, пара цінностей "свобода і рівність" трансформуються в дилему: "відкрите" чи "закрите" суспільство. Остання, у свою чергу, може бути сформульована так: або найвищою (абсолютною) цінністю на глобальному рівні вважати пріоритет прав і свобод індивіду, а отже, і безпеки (одночасно сприймаючи світ, де є дуже багаті і дуже бідні, як об'єктивну необхідність), або найвищою цінністю визнати "рівність" і "поділити все по справедливості". Але історичний досвід багатьох прикладами, як доводять, що в такому разі фатально неминучим є обмеження прав і свобод будь-якого індивіда у всіх сферах суспільного життя, оскільки прагнення індивіда бути багатшим як духовно, так і матеріально, мають бути поставлені під жорсткий адміністративно-політичний, економічний та ідеологічний контроль. Існує й інша, не менш глобальна проблема - необхідність переоцінки ролі та відповідальності держави у сучасному світі крізь призму її можливостей і механізмів щодо забезпечення стійкого і безпечного суспільного розвитку.

Крім того, незважаючи та постійне акцентування уваги провідними країнами на актуалізації так званих нетрадиційних загроз міжнародній і національній безпеці (тероризм, наркобізнес, масові порушення прав людини, нелегальна міграція та ін.) і на тому, що будь-яка національна культура, її матеріальні та духовні цінності є рівноцінним індивідуальним виміром цінностей людської цивілізації, аналіз їх керівних документів з питань безпеки показує, що вони лише модернізують стратегії "стримування" та "неядерного стримування", які з'явилися у 80-90-х рр. ХХ ст. Більше того, останнє десятиріччя переконливо свідчить: стратегічні політичні цілі, як правило, досягаються, як і раніше, шляхом розв'язування локальних війн і конфліктів, внутрішніх підричних дій, політичного, інформаційного, економічного тиску проти ймовірного противника.

Таким чином, класична парадигма безпеки не дає змоги враховувати реалії сучасного, досить мінливого і суперечливого світу, можливість ре-

лізації за тих чи інших умов неоднакових варіантів розвитку одного й того самого суспільства, глибоке переосмислення ролі індивідуального та колективного (в тому числі глобального) інтелекту, національних і міжнародних вимірів безпечного розвитку людини, а отже, побудувати систему забезпечення національної безпеки, адекватну реаліям середовища формування національних інтересів держави та загроз щодо їх реалізації.

Формулювання цілей статті. Викладене вище підтверджує, що методологія кожної науки не повинна обмежуватися домінуючою в науковому товаристві загальнонауковою парадигмою та особливостями її застосування відповідно до специфіки об'єкта пізнання. Зокрема, загальна теорія безпеки базується на певному розумінні поняття безпеки, взаємозалежності її складових та концептуальних підходів щодо визначення та утримання на бажаному рівні оптимальної комбінації змінних у трикутнику: "національні інтереси" - "небезпеки щодо їх реалізації" - "можливості держави". Внаслідок цього різне їх розуміння зумовлює й різноманіття теоретичних конструкцій, у тому числі й тих, які пов'язані з державно-управлінською діяльністю із забезпечення національної безпеки. Евристичний потенціал, світоглядні установки дослідників, теоретичні підходи та принципи наукового аналізу суспільних процесів взагалі й процесів забезпечення безпеки зокрема потребують подальшого розвитку методологічних основ класичної парадигми. Назріла потреба в переході до нової керівної ідеї, яка б враховувала низку важливих факторів, від яких раніше абстрагувалися. Передусім йдеться про впровадження методології інституціоналізму та цивілізаційного підходу в теорію національної безпеки, що дасть змогу надати канонічній дослідницькій моделі універсальності та гнучкості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вдосконалення методологічних засад класичної парадигми дослідження проблем та державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки передбачає вжиття низки взаємопов'язаних заходів. Їх суть та обґрунтування доцільності полягають ось у чому.

1. Необхідно здійснити перехід до нової загальнонаукової парадигми пізнання процесів, що відбуваються в природі та суспільному житті. Йдеться про застосування принципів і підходів системно-синергетичного аналізу, які знайшли відображення в так званій цивілізаційній парадигмі дослідження суспільних процесів й передбачають комплексне застосування сучасних принципів та підходів до наукового аналізу суспільства. Дійсно, задоволення потреб у безпеці на індивідуальному, суспільному, національному, міжнародному рівнях передбачає застосування системно-синергетичного підходу для врахування низки факторів, які справляють вплив на безпечний розвиток соціальної системи, серед яких:

- стійка тенденція до зростання ролі екологічних факторів та економічної складової природи проблем безпеки, що вимагає належного рівня міжнародного співробітництва та подальшого пізнання і врахування під час

розробки стратегій безпечного розвитку еволюційних законів розвитку природи та суспільства і, відповідно, вибору стратегії розвитку, за якої досягається гармонія екологічних, соціальних, економічних, політичних взаємовідносин;

- необхідність одночасного врахування культурно-історичних особливостей національного розвитку та складових і характеристик міжнародної безпеки;

- суперечливість змін загальнолюдських, національних, групових, особистісних інтересів та ціннісних орієнтацій, а отже, непрогнозованість і невизначеність суспільно-політичних трансформацій, оскільки зміна будь-якої підсистеми соціального організму часто викликає спонтанну зміну багатьох його підсистем;

- економічна глобалізація та розвиток інформаційних технологій, які призводять до поширення віртуальних груп за інтересами й знижують здатність держав до ефективного управління, на яке все більший тиск справляє масова, часто низькопробна й ворожа до національних здобутків культура;

- взаємовідносини держав нагадують не "вертикаль", на якій вони диференційовані з погляду їх ієрархічної нерівності, а "горизонталь", що дає змогу більш ґрунтовно відобразити різні аспекти забезпечення міжнародної та національної безпеки.

Для характеристики вищевказаних процесів Зігмунд Бауман запропонував метафору "пластичний світ", яка, на його думку, фіксує перехід від світу жорсткого, структурованого, обтяженого низкою соціальних умов, норм і обов'язків до світу пластичного, дуже мінливого та вільного від бар'єрів і кордонів. Цей перехід уже сьогодні призвів до глибинних змін у людському житті, які важко піддаються поясненню у таких термінах, як "інформаційне суспільство", "сітьове суспільство", "постмодерн" і є однією з причин втрати значення таких дискурсів, як "націоналізм", "патріотизм", "нація-держава". З огляду на це видається слушною думка В.Я.Матвієнка, що під впливом вказаних процесів виникла потреба у новій соціально-політичній концепції розвитку суспільства й що кінець ХХ ст. постав як фінал класичної, стихійної історії, а кульмінаційним пунктом подальшого руху є інтелектуальна та духовно-просвітницька революція, яка готує народження нової світової цивілізації [7].

Звичайно, для різних країн світу оцінки вказаних факторів, які справляють вплив на безпечний розвиток соціальної системи, мають різне значення та виміри. Тому сукупність та пріоритетність проблем, можливості, шляхи та перспективи їх розв'язання в контексті забезпечення безпеки можуть суттєво відрізнятись. Такою, наприклад, є проблема вибору ціннісно-ідеологічних засад державного будівництва та інституалізація соціально-політичних інститутів, що має з нею тісні причинно-наслідкові зв'язки. Ця проблема, як правило, породжує низку безперервних дискусій стосовно оптимальної моделі системи державного управління, ступеня її централізації (децентралізації) або оптимального співвідношення державного суверені-

тету і державної безпеки у контексті дотримання прав людини тощо. Зрештою, дискусії трансформуються в коливання суспільної думки та думок політичної еліти з широкого кола питань, починаючи з оцінки історичного минулого й закінчуючи уявленнями про обриси та архітектуру майбутнього, яке б гарантувало національну, регіональну чи міжнародну безпеку.

Не менш важливим проблемним питанням, відповідь на яке має життєво важливе значення для суспільства та держави, є вибір оптимального варіанта стосовно світоглядно-політичної домінанти політики національної безпеки між так званим "політичним реалізмом" та лібералізмом (у різних їх варіаціях). "Реалісти" будь-які проблеми забезпечення національної безпеки розв'язують, ґрунтуючись на тому, що держави ставлять перед собою цілі, досягнення яких не має передбачати ніяких обмежень, крім сили (у різних її вимірах), яку вони мають у своєму розпорядженні щодо противників досягнення вказаних цілей. "Ліберали" переконані, що проблеми національної безпеки можуть бути вирішені мирним шляхом завдяки взаємодії між профспілками, вченими, молодіжними та іншими організаціями, окремими громадянами, розвитку демократичних інституцій та забезпечення певних стандартів поведінки тощо.

2. Другим важливим заходом щодо систематизації ключових положень теорії національної безпеки є усвідомлення того, що відбулися кардинальні зміни пріоритетів у структурі суспільного виробництва. Визначальною стає власність не на засоби виробництва, а на духовні і, насамперед, інтелектуальні здобутки людства, знання, інформацію, відкриття, наукомісткі технології. В розвинених країнах світу інвестиції в людину, освіту, науку тощо стають пріоритетними. Звідси більш бережливе ставлення до індивіда, особистості. Ахіллесова п'ята глобалізації - політичні структури, державні інститути, системи управління, і вже перші кроки на шляху глобалізації показали необхідність більш якісного управління суспільними процесами. Тому інституалізація соціально-політичних інститутів системи національної безпеки - це визначальна функція та можливість (здатність) людей (від окремої особи до людської цивілізації в цілому) змінити своє становище на краще у різних його вимірах (політичному, соціальному, економічному та гуманітарному). У цьому разі відправним моментом є відоме положення системного аналізу про наявність у будь-якій системі системоутворювального зв'язку. У системі національної безпеки таким зв'язком є суспільна залежність суб'єктів її забезпечення, яка набуває різних форм і охоплює всі складові економічної, політичної, соціальної та духовної сфер життєдіяльності суспільства. Завдяки цьому відкриваються перспективи визначення структури та аналізу всіх процесів, що відбуваються в системі національної безпеки, на єдиній основі. Цілісність указаної системи безпосередньо забезпечується її центром в особі органів державної влади та сукупністю функцій, які

вони покликані виконувати. Саме з дією центру та його функціями пов'язується виникнення головного зв'язку системи національної безпеки.

3. З позицій інституційного підходу система національної безпеки є досить складною політико-правовою і організаційно-технічною системою, до якої входить сукупність суб'єктів забезпечення національної безпеки (органи державної влади та місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства, окремі громадяни, ЗМІ); сукупність об'єктів національної безпеки (національні матеріальні й духовні цінності, інтереси особи, суспільства, держави); сукупність інструментів влади (політичних, економічних, воєнних), які можуть бути використані для підтримки належного рівня захищеності національних інтересів (збройні сили, спецслужби, підприємства оборонно-промислового комплексу, дипломатичні засоби, державні та мобілізаційні резерви, інші ресурси, які цілеспрямовано скеровуються на захист національних інтересів); масив чинного національного законодавства, який визначає пріоритети державної політики національної безпеки, офіційні погляди стосовно підходів, принципів та механізмів захисту національних інтересів); суб'єкти (фізичні та юридичні особи), які породжують загрози реалізації національних інтересів; множина факторів національної безпеки (до вказаних факторів виходячи із загальносистемних принципів дослідження складних систем можна віднести не тільки змінні, зокрема ті, які характеризують тенденції, показники, цілі, а й інші системи, наприклад міжнародні структури безпеки, цілі та наслідки їх діяльності тощо) [8].

З огляду на структуру вказаної системи виникає потреба у врахуванні феномену суспільної свідомості, яка належить до емерджентних властивостей суспільства й відіграє ключову роль в усіх суспільних процесах. На думку вчених [9], включення свідомості в науковий аналіз є чи не найважливішою проблемою розвитку як природничих, так і суспільних наук. Але розв'язання цієї проблеми має особливе значення для теорії національної безпеки, адже багато її понять і категорій впливають із суспільної свідомості. Тому важливим є дослідження суспільної свідомості та форм, яких вона набуває в системі національної безпеки. Застосування принципів системного аналізу та врахування ролі суспільної свідомості в процесах забезпечення безпеки дає змогу розглядати пізнавальну та предметно-перетворювальну діяльність людей у нерозривній єдності, яка проявляється як система практично орієнтованих знань, що набувають форм професійних компетенцій людей.

4. Четвертим принципово важливим заходом є врахування результатів поглибленого філософсько-політологічного, правового аналізу процесу забезпечення безпеки, а також досліджень нормативно-ціннісної та етичної суті безпеки. Філософсько-політологічний аналіз дає змогу розглянути процес забезпечення безпеки як суспільне явище, яке спрямоване на захист і підтримку державної влади та пов'язане з інтересами життєдіяльності ве-

ликих соціальних спільнот. Цінність правового аналізу полягає у з'ясуванні особливостей та меж можливого правового регулювання діяльності суб'єктів і об'єктів безпеки, які зумовлені існуючими правовими нормами. Результати дослідження нормативно-ціннісної та етичної суті безпеки дають змогу визначити специфічні етичні норми-обмеження, що можуть впливати на вибір сил, засобів, способів забезпечення безпеки.

Зокрема, у тріаді "безпека людини - безпека суспільства - державна безпека" класичної парадигми їх співвідношення може бути різним і залежить від характеру, спрямованості та інтенсивності загроз національній безпеці. Очевидно, в умовах війни або внутрішнього суспільно-політичного конфлікту, який має тенденцію до переростання у збройний, пріоритет має належати державній безпеці, оскільки на перший план висувуються завдання збереження цілісності, суверенітету та конституційного ладу. Тому ці завдання всі країни визначають як життєво важливі національні інтереси і, відповідно, здійснюють підготовку сил і засобів сектору безпеки. Водночас міжнародна практика свідчить, що можлива й трансформація цих завдань у контексті таких дискурсів, як демократія, лібералізм та права людини, що зумовлює необхідність уточнення етичних норм-обмежень, які можуть впливати на вибір сил, засобів, способів, характер та межі діяльності й взаємовідносин суб'єктів і об'єктів безпеки. Але, в остаточному підсумку, інституалізація соціально-політичних інститутів у контексті безпеки не повинна відбуватися з акцентом виключно на права і свободи людини як на абсолютну цінність. Намагання протиставляти безпеку держави, безпеку суспільства та безпеку особи, як і абсолютизація однієї із них, призводить до небажаних наслідків. Так, віддавання пріоритету державній безпеці призводить до тоталітаризму всередині країни, а в разі абсолютизації безпеки особи - до хаосу й громадянського конфлікту, який, як правило, тягне за собою не тільки втрату безпеки держави й суспільства, а, зрештою, втрату безпеки людини.

5. П'ятим заходом є застосування організаційного підходу, оскільки система національної безпеки передусім є організаційною, тобто системою, яка створена людьми для досягнення певних цілей. Такі системи тісно пов'язані із середовищем, вони виростають з нього, функціонують у ньому, а результати вказаного функціонування, у свою чергу, змінюють середовище. Внаслідок розвитку цих систем відбувається структуризація середовища шляхом установлення в нього порядку. На думку В.А.Могилевського [10], порядок - це стійкість певним чином зорієнтованих елементів середовища. Він же пропонує таку ієрархічну послідовність рівнів порядку в організаційних системах: нижній рівень (моральний), що структурується моральними категоріями, які є значимими для розглядуваного середовища (у загальному випадку - для суспільства); середній рівень (юридичний), який структурується поняттями права; верхній рівень (концептуальний), який вибудовує кон-

цепція, закладена в закони розвитку середовища і яка фіксує цілі, ресурси та критерії розвитку. Тому використання організаційного підходу має вирішальне значення для наукового пояснення багатьох дискусійних питань і, передусім, для встановлення сутності інститутів національної безпеки, виведення з логіки наукового аналізу дефініції соціально-правового інституту системи забезпечення національної безпеки. Крім того, організаційний підхід передбачає розмежування організації структури системи національної безпеки та організації процесів взаємодії її складових. Цей підхід дає змогу також зрозуміти, як і чому набувається статус суб'єктів забезпечення національної безпеки. У цьому ж контексті замість узагальненого індивіда, під яким, як правило, розуміється окрема людина (громадянин), соціальна група, суспільство чи держава, має розглядатися система об'єктів національної безпеки, які виконують певні економічні, політичні, духовні і соціальні функції. Кожен із них має власні та спільні інтереси, реалізація яких у межах системи національної безпеки передбачає певні форми і способи економічної, політичної, соціальної та правової взаємодії, яка може слугувати інтегральною характеристикою процесу функціонування вказаної системи і певною мірою відображенням її динамічного стану.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, удосконалення методологічних основ досліджень проблем та державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки пропонується здійснити шляхом переходу від використання методології класичної парадигми до принципово нової дослідницької парадигми, яку автор називає інституційно-цивілізаційною. Перехід пов'язаний з вжиттям низки заходів, які в сукупності передбачають комплексне використання діяльно-еволюційного, цивілізаційного та синергетичного наукового контексту й визначають інституціоналізм як один із перспективних напрямів розвитку теорії національної безпеки, а також використання системного аналізу життєдіяльності суспільства, зокрема необхідність дослідження феномену суспільної свідомості.

Запропонована парадигма не тільки визначає нову методологічну основу досліджень проблем безпеки, а й відкриває додаткові інструментальні можливості для раціоналізації системного переходу від з'ясування потреб у безпеці (від людини до міжнародної спільноти включно) до пошуку раціональних варіантів управлінських стратегій, орієнтованих на задоволення вказаних потреб. Зокрема, є можливість інтегрувати в соціально-правових інститутах системи національної безпеки всі її характеристики, оскільки в кожному інституті має міститися інформація стосовно того, які суб'єкти безпеки беруть участь у її забезпеченні, їх статусу та права на ресурси, вказівка на центр, що є організатором взаємодії, сукупність мотивів активності учасників вказаної взаємодії тощо, що має стати предметом окремих наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Прохожаев А. А. Общая теория национальной безопасности : учебник / А. А. Прохожаев, А. В. Возженников, Н. В. Кривельская и др. / под общ. ред. А. А. Прохожаева. - М. : РАГС, 2002. - 320 с.
2. Горбулін В. П. Засади національної безпеки України : підручник / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. - К. : Інтертехнологія, 2009. - 272 с.
3. Ситник Г. П. Національна безпека України: теорія і практика : монографія / Г. П. Ситник, В. М. Олуйко, М. П. Вавринчук ; за заг. ред. Г. П. Ситника. - Хмельницький ; К. : Вид-во Кондор, 2007. - 616 с.
4. Основы национальной безопасности : монография / М. М. Абдурахманов, В. А. Барышполец, В. Л. Манилов, В. С. Пирумов. - М. : Друза, 1998. - 198 с.
5. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти : монографія / О. С. Бодрук. - К. : НППМБ, 2001. - 300 с.
6. Гареев М. А. О некоторых характерных чертах войн будущего / М. А. Гареев // Воен. мысль. - 2003. - № 6. - С. 52-59.
7. Матвієнко В. Я. Соціальні технології : монографія / В. Я. Матвієнко. - К. : Укр. пропілеї, 2001. - 446 с.
8. Ситник Г. П. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України : навч. посіб. / Г. П. Ситник, В. І. Абрамов ; за заг. ред. Г. П. Ситника : у 3 ч. : Методологічні основи державного управління національною безпекою. - К. : НАДУ, 2009. - Ч. 2. - 240 с.
9. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. - М. : Фонд экон. кн. "Начала", 1997. - 180 с.
10. Могилевский В. Д. Динамические системы: технологии трансформации и разрушения / В. Д. Могилевский // Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях. - 2002. - № 1. - С. 86-99.

Юрій Сурмін,

*доктор соціологічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
перший заступник директора
Інституту проблем державного управління
та місцевого самоврядування НАДУ*

Стан, методологічні проблеми та концептуальні засади розвитку наукових досліджень державного управління в Україні

Розглядаються сучасний стан, основні методологічні проблеми та концептуальні засади розвитку наукових досліджень галузі науки "Державне управління" в Україні. Розкриваються проблемний комплекс галузі, її кризові характеристики. Дається обґрунтування концепції розвитку наукових досліджень державного управління в Україні.

Ключові слова: галузь науки "Державне управління", проблеми галузі науки